

A Comparative, Historical Study of Gender Representation in Persian, English, and French Textbooks in Iran within a Seventy-year Period (1938-2015) with an Interdisciplinary Approach

Masoud Allahyari¹, Saeed Ketabi²

Received: Apr. 18, 2017; Accepted: Dec. 04, 2017

Extended Abstract

Gender is an important cultural issue towards which there are different views in different cultures. Investigating the similarities and differences among cultures can shed light knowing that cultures. In this regard, educational systems play a vital role, either directly or indirectly, in familiarizing students with different cultures, and textbooks are recognized as one of the most important tools for framing students' intellectual framework. This way, the specific purpose of the present study is to examine the representation of gender in Persian, English, and French textbooks written in a seventy-year old period (i.e. from 1938 to 2015). In this regard, nine textbooks including: 3 Persian textbooks written in 1940 (1319), 1984 (1361), and 2012 (1391); 3 French textbooks written in 1937 (1316), 1988 (1367), and 2012 (1391); and 3 English textbooks written in 1940 (1319), 1984 (1361), and 2012 (1391) were gathered and investigated. The results of qualitative content analysis and frequency measures showed similarities and differences regarding the representation of gender in the textbooks that seem to have been less visible. Moreover, in English and French textbooks, there are some traces of bias towards females. The results of the present study could open new vistas towards intercultural relationships among Iran, England, and French.

Keywords: Comparative Study, Culture, Gender Representation, Textbooks

1. M.A. in Teaching English as a Foreign Language (TEFL), Faculty of Foreign Languages, University of Isfahan, Isfahan, Iran (Corresponding Author).

✉ m.allahyari@fgn.ui.ac.ir

2. Associate Professor of Applied Linguistics, Faculty of Foreign Languages, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

✉ s.ketabi@fgn.ui.ac.ir

Introduction

Educational institutions are important and influential factors in the current societies, as they directly deal with educating people who will, in the very near future, take the lead of their country. In Iran, the Ministry of Education is responsible for educating the younger generation via textbooks as the basic tools. Considering culture as a general concept, gender can be considered as one of its most important subsets. As a result, the issue of gender in textbooks, and in particular language textbooks, is one of the most important areas of research that has been studied from the points of view of images, characters, topics, conversations between men and women, and so on. The issue of gender in Iranian textbooks is of great importance. One of the factors that adds to its importance is the Islamic Revolution of Iran in 1979 AD/ 1357 AH, the occurrence of which led to fundamental changes in the laws, beliefs and values, and even the educational system and content of textbooks. However, most studies conducted on gender representation in textbooks focused on textbooks written after the Islamic Revolution. Moreover, the focus was mostly on one series of the textbooks (for example, only English textbooks).

Purpose

Since most studies on gender representation have been done in a synchronic manner, the specific purpose of this diachronic study is to examine the representation of gender in Persian, English, and French textbooks written in Iran in a seventy-year old period (i.e. from 1938 to 2015).

Methodology

The research method used in this study is qualitative content analysis. In this regard, the units of analysis were the sentences, topics, and illustrations of the textbooks that were analyzed in terms of: 1) the frequency of males and females in the illustrations of textbooks, 2) the frequency of pronouns and proper nouns related to males and females, and 3) occupations attributed to male and female characters.

Results

In the investigated Persian textbooks, in terms of the frequency of pronouns and proper nouns, males exceeded females. However, no low-level job was attributed to females. With respect to French textbooks, the lion's share of attention was allocated to males in terms of the frequency of images, and pronouns and proper nouns. Surprisingly, being a servant and athlete were the most frequently-attributed jobs to females and males, respectively. In English textbooks, the scenario was the same in terms of the frequency of images, and pronouns and proper nouns in that more attention was devoted to males. However, being a heroine as a high-level trait was allocated to females in this series of textbooks (i.e. English textbooks).

Discussion

Considering the historical and cultural backgrounds of the reviewed textbooks, it can be concluded that, regardless of the Persian textbooks, the issue of gender discrimination was rife in English and French textbooks from the point of view of the frequency of images, pronouns, and attributed adjectives. The justification for this can be found in the similarity between French and English textbooks, since they have been used as sources for learning a

second language or foreign language during the training period from the past across the world. Douglas Brown (2000), as one of the pioneers in language teaching, considers learning a second or foreign language as learning a second culture (p. 188). This view reflects the possible differences between the first and second culture during the process of learning a second or foreign language, sometimes because the gap resulting from these differences leads to alienation from the first culture. Therefore, these textbooks are intended to expose learners to cultural elements.

Conclusion

The results of males and females visibility in the illustrations, pronouns and proper nouns, and occupations in English, French, and Persian textbooks written in a seventy-year old period (1938-2015) which encompasses a period before and after the Islamic Revolution in Iran showed that gender discrimination was prevalent more in English and French textbooks. In other words, there was an imbalance view towards both sexes in these textbooks.

Innovation

The result of the study might be of help for materials developers and policy makers in educational organizations to consider gender equality, ideologies, and cultural elements in designing a textbook. Moreover, the role of teachers as indispensable elements in informing learners about cultural and gender stereotypes should be emphasized.

No scientific study is free of limitations. In this regard, the present study was based on the availability of the textbooks written in the same decades. This, in and of itself, limited the focus of the study since there were some textbooks written in a specific decade (e.g. English textbooks), but the other counterparts (e.g. French and Persian textbook) were not available.

The study has the originality of studying textbooks synchronically within a seventy-year old period. It provided some new lines of research. For example, other studies might focus on the textbooks written in other decades in Iran. Also, comparative studies can be conducted regarding examining the elements in textbooks written in Iran and other countries.

Iran Cultural Research

Abstract

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

Bibliography

- Baghdadi, M., & Rezaei, A. (2015). Gender representation in English and Arabic Foreign Language textbooks in Iran: A comparative approach. *Journal of International Women's Studies*, 16(3), 16-32.
- Bahman, M., & Rahimi, A. (2010). Gender representation in EFL materials: An analysis of English textbooks of Iranian high schools. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 273-277.
- Bemani, M., & Jahangard, A. (2014). Attitude analysis of teachers: The case of Iranian newly-developed EFL textbooks for Junior high schools. *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World*, 7(1), 198-215.
- Brown, H. D. (2000). *Principles of language learning and teaching*. US: Pearson.
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Hall, M. (2014). Gender representation in current EFL textbooks in Iranian secondary schools. *Journal of Language Teaching and Research*, 5(2), 253-261.
- Hamdan, S. (2010). English-language textbooks reflect gender bias: A case study in Jordan. *Advances in Gender and Education*, 2(2), 22-26.
- Hosseini Fatemi, A., & Heidarian, Z. (2010). Nemud-e jensiyat dar ketābhā-ye darsi-ye zabān-e Englishi-ye dowre-ye dabirestān va pišdānešgāhi tahlil-e vāzegān va mohtavā bā ruykardi me'yār-madār [Gender representation in English textbooks of high school and pre-university levels, vocabulary and content analysis with a standard-oriented approach]. *Journal of Language and Translation Studies*, 42(2), 77-92. doi: 10.22067/lts.v42i2.19078
- Jiang, P. (1999). The relationship between culture and language. *ELT Journal*, 54(4), 328-334. doi: 10.1093/elt/54.4.328
- Kalantari, A., & Faghih Imani, F. (2013). Farātahlil-e pažuhešhā-ye anjāmšode darbāre-ye «Nābarābari-ye jensiyati» [Meta-analysis of conducted researches about inequality of genders]. *Journal of Woman in Culture and Art*, 5(1), 125-142. doi: 10.22059/jwica.2013.30355
- Kramsch, C. (1995). The cultural component of language teaching. *Language, Culture and Curriculum*, 8(2), 83-92. doi: 10.1080/07908319509525192
- Lee, J. F. (2014). Gender representation in Hong Kong primary school ELT textbooks—a comparative study. *Gender and Education*, 26(4), 356-376.
- Liu, S., & Laohawiriyanon, C. (2012). Cultural content in EFL listening and speaking textbooks for Chinese university students. *International Journal of English Language Education*, 1(1), 68-93.
- Mahmood, M. A., Asghar, Z. M., & Hussain, Z. (2012). Cultural representation in ESL textbooks in Pakistan: A case study of "Step Ahead 1". *Journal of Education and Practice*, 3(9), 35-42.

- Otlowski, M. (2003). Ethnic diversity and gender bias in EFL textbooks. *Asian EFL Journal*, 5(2), 1-15.
- Porreca, K. L. (1984). Sexism in current ESL textbooks. *TESOL Quarterly*, 18(4), 705-724. doi: 10.2307/3586584
- Riazi, A. M. (2003). What textbook evaluation schemes tell us? A study of the textbook evaluation schemes of three decades. In W. A. Renanda, (Ed.), *Methodology and Materials Design in Language Teaching* (pp. 52-68), Singapore: SEAMEO Regional Center.
- Roodgar, N. (2007). *Feminism: Tārixçe, nazariyāt, gerāyeshā, naqd* [Feminism: History, theories, orientations & critics]. Tehran, Iran: Women's Research and Studies Center.
- Roohani, A., & Molana, E. (2013). An investigation into cultural representation in interchange textbooks. *Issues in Language Teaching*, 2(2), 113-136.
- Tahan, A. A. (2015). *An investigation of gender representation in EFL textbooks used at public schools in the UAE*. Downloaded from: <http://bspace.buid.ac.ae/handle/1234/725>
- Tahririan, M. H., & Sadri, E. (2013). Analysis of images in Iranian high school EFL course books. *Iranian Journal of Applied Linguistics*, 16(2), 137-160.
- Taj Mazinani, A. A., & Hamed, M. (2014). Barresi-ye tahavvol-e farhang-e jensiyati dar kotob-e darsi (motāle'ei tatbiqi pirāmun-e ketābhā-ye Fārsi-ye Avval-e Ebtedāyi-ye sālhā-ye 1979, 1984 va 2003) [Study of the evolution of gender culture in textbooks: A comparative study on Persian language textbooks of Primary Schools in 1979, 1984, and 2003]. *Journal of Social Sciences*, 21(64), 73-104.
- Taki, S., & Shahbazi, A. (2012). Gender representation in ELT materials: A critical discourse analysis of top notch. *Journal of Language, Culture, and Translation*, 1(1), 105-118.
- Thompson, J. (1990). *Ideology and modern culture: Critical social theory in the era of mass communication*. Standard, CA: Stanford University Press.
- Zibayinezhad, M. R. (2009). *Hoviyat va naqshā-ye jensiyati* [Identity and gender roles]. Tehran, Iran: Women's Research and Studies Center.

Iran Cultural Research

Abstract

بررسی تطبیقی سیر تاریخی نمود جنسیت در کتاب‌های درسی فارسی، انگلیسی، و فرانسه در ایران در یک بازه ۷۰ ساله (۱۳۹۱-۱۳۱۶) با رویکرد میان رشته‌ای

مسعود اله‌یاری^{۱*}، سعید کتابی^۲

دریافت: ۱۳۹۶/۰۱/۲۹ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۹/۱۳

چکیده

یکی از مسائل مهم فرهنگی در جوامع، موضوع جنسیت است که نمود آن و نگرش در مورد آن در فرهنگ‌ها و جوامع مختلف، شباهت‌ها و تفاوت‌های بنیادینی دارد. بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های بین فرهنگی می‌تواند به شناخت بهتر فرهنگ‌ها کمک کند. نهادهای آموزشی در جوامع نیز به‌عنوان ارکان تأثیرگذار در فرهنگ، به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، از این مسئله تأثیر می‌پذیرند. در این میان، کتاب‌های درسی به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم در پی‌ریزی چارچوب فکری دانش‌آموزان شناخته می‌شوند. هدف مقاله حاضر، بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های نمود جنسیت در کتاب‌های درسی فارسی، انگلیسی، و فرانسه در ایران در طول یک دوره زمانی هفتادساله (۱۳۹۱-۱۳۱۶) است. کتاب‌های بررسی شده در این پژوهش، ۹ جلد کتاب درسی اول دبیرستان شامل کتاب‌های فارسی سال‌های ۱۳۱۹، ۱۳۶۳، و ۱۳۹۱، کتاب‌های فرانسه مربوط به سال‌های ۱۳۱۶، ۱۳۶۷، و ۱۳۹۱، و کتاب‌های انگلیسی سال‌های ۱۳۱۹، ۱۳۶۰، و ۱۳۹۱ است. استفاده از روش‌های تحلیل محتوای کیفی و فراوانی‌سنجی در این پژوهش، نشانگر شباهت‌ها و تفاوت‌هایی است که به‌نظر می‌رسد تاکنون کمتر به‌چشم آمده است. علاوه بر این، در کتاب‌های درسی انگلیسی و فرانسه مورد استفاده در ایران، شواهدی دال بر وجود شباهت‌ها و تفاوت‌هایی در زمینه جنسیتی شدن محتوای کتاب‌های درسی انگلیسی و فرانسه وجود دارد. یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند مسیر کسب بینش بهتر درباره ارتباط میان فرهنگی بین ایران، فرانسه، و انگلیس را هموار کند.

کلیدواژه‌ها: نمود جنسیت، بررسی تطبیقی، فرهنگ، کتاب‌های درسی زبان

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، آموزش زبان انگلیسی، گروه انگلیسی دانشکده زبان و ادبیات خارجی، دانشگاه اصفهان، ایران (نویسنده مسؤل).
m.allahyari@fgn.ui.ac.ir ✉

۲. دانشیار، زبان‌شناسی کاربردی، گروه زبان انگلیسی دانشکده زبان و ادبیات خارجی، دانشگاه اصفهان، ایران.
s.ketabi@fgn.ui.ac.ir ✉

یکی از ارکان مهم و تأثیرگذار در جوامع کنونی، نهادهای آموزشی هستند، زیرا به طور مستقیم با آموزش و پرورش افرادی سروکار دارند که در آینده نه‌چندان دور، سکان هدایت امور کشور خود را به دست خواهند گرفت. در کشور ایران نیز نهاد آموزش و پرورش عهده‌دار این امر است. یکی از ابزارهای مهم این نهاد برای تربیت و آگاهی‌بخشی به نسل جوان، کتاب‌های درسی هستند. در این مورد، ریاضی (۲۰۰۳، ۵۲) بر این نظر است که «کتاب‌های درسی، به‌عنوان دومین عامل مهم، پس از معلم، در یادگیری زبان دوم یا زبان خارجه هستند». علاوه بر این، دانش‌آموزان به مطالب موجود در کتاب‌های درسی، اعتماد خاصی دارند که این موضوع، براساس نظر پُرکا^۱، در بین فراگیران کم‌سن‌وسال‌تر بیشتر است، به‌گونه‌ای که این طیف از دانش‌آموزان تمایل دارند که مطالب کتاب‌های درسی خود را بدون چون و چرا، خوانده و بپذیرند. در نتیجه می‌توان گفت، اهمیت کتاب‌های درسی در این است که در درون خود دارای ایدئولوژی‌ها و باورهای فرهنگی مربوط به جامعه هستند که ممکن است به جهت‌گیری فکری مثبت یا منفی دانش‌آموزان منجر شود (پرکا، ۱۹۸۴، ۷۰۷).

از آنجاکه کتاب‌های درسی، بازتاب‌دهنده فرهنگ جامعه هستند، ارائه تعریفی دقیق و همه‌جانبه از مفهوم «فرهنگ» ضروری است. در این مورد، کرمش^۲، فرهنگ را در قالب «باور و عقاید، طرز فکر، رفتار، و داشتن اشتراکات در جامعه» تعریف کرده است (کرمش، ۱۹۹۵، ۸۴). تامپسون^۳ نیز بر این نظر است که «فرهنگ، الگوی معنایی‌ای است که در درون امور نمادینی مانند اعمال، بیانات، و اهداف معنادار مختلف قرار داده شده و افراد از طریق آن با یکدیگر ارتباط برقرار کرده و تجربه‌ها، تصورات، و باورهای خود را به‌اشتراک می‌گذارند» (تامپسون، ۱۹۹۰، ۱۳۲). جدای از ارتباط موجود بین فرهنگ و کتاب‌های درسی، از تعریف‌ها چنین برمی‌آید که فرهنگ و زبان نیز ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر داشته و در هم تنیده شده‌اند که پژوهشگران مختلفی این فرضیه را بررسی و تأیید کرده‌اند (بایرم، ۱۹۹۷؛ جیانگ، ۱۹۹۹، ۳۳۰)؛ از این‌رو، جایگاه فرهنگ در کتاب‌های درسی زبان بسیار مهم‌تر از کتاب‌های درسی دیگر است.

با در نظر گرفتن فرهنگ به‌عنوان یک مفهوم کلی، جنسیت را می‌توان یکی از مهم‌ترین زیرمجموعه‌های آن قلمداد کرد. در نتیجه، موضوع نمود جنسیت در کتاب‌های درسی، به‌ویژه کتاب‌های درسی زبان، یکی از مهم‌ترین حیطه‌های پژوهش است که از نقطه نظر تصاویر،

1. Porreca
2. Kramsch
3. Thompson

شخصیت‌ها، عناوین درس‌ها، مکالمه‌های بین مرد و زن و... بررسی شده است (تاکی و شهبازی، ۲۰۱۲، ۱۱۰؛ تحریریان و صدری، ۲۰۱۳، ۱۵۰). در برخی از جوامع گذشته و حتی برخی جوامع کنونی، تفاوت نگرش‌های قابل توجهی میان دو جنس مرد و زن وجود دارد، تا حدی که به مردان به چشم انسان‌های کامل، چیره، و برتر، و به زنان به‌عنوان انسان‌هایی زیردست، و با شأن و پیچیدگی کمتر نسبت به مردان نگرسته می‌شود.

در این میان، موضوع نمود جنسیت در کتاب‌های درسی ایران اهمیت فراوانی دارد. یکی از عواملی که بر اهمیت آن می‌افزاید، انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ است که وقوع آن منجر به دگرگونی اساسی در قوانین، باورها و ارزش‌ها، و حتی نظام آموزشی و محتوای کتاب‌های درسی شد. با این حال، اکثر مطالعات انجام‌شده در زمینه بررسی نمود جنسیت در کتاب‌های درسی، مربوط به کتاب‌های پس از انقلاب اسلامی و حال حاضر و با تمرکز بر برخی از کتاب‌های درسی (برای مثال، فقط زبان انگلیسی) بوده است؛ از این رو، هدف مقاله حاضر، مقایسه تطبیقی سیر تاریخی نمود جنسیت در کتاب‌های درسی فارسی، انگلیسی، و فرانسه در ایران در یک بازه ۷۰ ساله (۱۳۹۱-۱۳۱۶) با رویکرد میان‌رشته‌ای است.

۲. پیشینه پژوهش

۱-۲. مروری بر پژوهش‌های انجام‌شده در مورد فرهنگ

تاکنون پژوهش‌هایی در زمینه فرهنگ، به‌عنوان یک مفهوم کلی، انجام شده است؛ برای نمونه، محمود، اصغر، و حسین (۲۰۱۲) به بررسی بازنمایی فرهنگ در کتاب‌های انگلیسی به‌عنوان زبان دوم، به‌ویژه کتاب گام به جلو^۱ پرداخته‌اند. پژوهشگران در این تحقیق از مدل بایرام و همکاران (۱۹۹۴) استفاده کرده‌اند و نتایج پژوهش آنان نشان می‌دهد که در کتاب یادشده، تمرکز اصلی بر فرهنگ غریبومی است که این امر به‌نوبه خود موجب بیگانه‌سازی فراگیران پاکستانی با فرهنگشان شده است. پیشنهاد نویسندگان این پژوهش، استفاده از رویکرد جهان‌بومی‌کردن^۲ در رویارویی با موضوعات حساسی مانند فرهنگ است.

روحانی و مولانا نیز به بررسی نمود فرهنگ در کتاب‌های آموزش زبان اینترچنج^۳ پرداخته‌اند. پژوهشگران در این مطالعه از تحلیل محتوای متون و تصاویر کتاب‌های سری ۱، ۲، و ۳ اینترچنج

1. Steap Ahead 1
2. glocalization
3. Interchange

با تمرکز بر ملیت، جنسیت، و نژاد استفاده کرده‌اند. نتایج تجزیه و تحلیل کمی و کیفی داده‌ها نشان داده است که در هر سه کتاب بررسی شده، مردان سفیدپوست بیشترین نمود و برتری را دارند (روحانی و مولانا، ۲۰۱۳، ۱۳۴).

در مطالعه دیگری، بمانی و جهانگرد با استفاده از پرسش‌نامه کالکایا (۲۰۰۴)، دیدگاه معلمان را درباره اجزای فرهنگی در کتاب‌های در حال استفاده در ایران بررسی و ارزیابی کرده‌اند. یافته‌ها از باور معلمان به ناسازگاری کتاب‌های درسی با فرهنگ ایرانی حکایت دارند. هدف دیگر پژوهشگران، بررسی تکنیک‌ها و راهبردهای مورد استفاده معلمان هنگام تدریس این عناصر فرهنگی بوده است. آنان برای دستیابی به این هدف از روش مشاهده استفاده کرده‌اند و نتیجه گرفته‌اند که معلمان از ابزارهای محدودی برای تدریس عناصر فرهنگی استفاده می‌کنند که اغلب، بحث کلاسی، پرسش و پاسخ، و مقایسه عناصر را دربر می‌گیرد (بمانی و جهانگرد، ۲۰۱۵، ۲۱۲).

در پژوهش دیگری، لیو و لوآهاویریانون (2012) اقدام به تحلیل محتوای فرهنگی کتاب‌های درسی گفتاری و شنیداری مورد استفاده برای دانشجویان چینی کرده‌اند. آنان در این راستا، ۴ کتاب راهنمای انگلیسی مورد استفاده استادان دانشگاهی در تایلند را بررسی کرده‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بیش از نیمی از عناصر فرهنگی برای دانش‌آموزان، ناشناخته است. عناصر شناخته‌شده نیز اغلب، متأثر از فرهنگ مقصد بوده‌اند و به فرهنگ بومی توجهی نشده است (لیو و لوآهاویریانون، ۲۰۱۲، ۹۰).

۲-۲. مطالعات انجام‌شده در مورد جنسیت در بافت خارج از ایران

یکی از مطالعات انجام‌شده در زمینه جنسیت در بافت خارج از ایران، پژوهش اوتلوسکی^۱ است که به بررسی موضوع تبعیض جنسیتی در کتاب‌های درسی ژاپن پرداخته است. وی به این منظور، از کتاب‌های درسی اکسپرسدوی ای^۲ استفاده کرده است. یافته‌های پژوهش او نشان می‌دهد که هرچند این سری کتاب‌ها نسبت به کتاب‌های دیگر مورد استفاده در ژاپن دارای مقبولیت بیشتری هستند، با این حال، نقش‌های منتسب به زنان در کتاب‌های اکسپرسدوی‌ای با واقعیت موجود در جامعه ژاپن متفاوت است. همچنین، در این کتاب‌ها موضوع عدم حساسیت به فرهنگ دیده می‌شود (اوتلوسکی، ۲۰۰۳، ۱۳).

در پژوهش دیگری، همدان^۳ با تجزیه و تحلیل محتوای کتاب‌های اول تا نهم مورد استفاده در مدارس اردن، موضوع تبعیض جنسیتی را در این کتاب‌ها بررسی کرده است. یافته‌ها نشان

1. Otłowski
2. Expressed way A
3. Hamdan

می دهند که در این کتاب‌ها، موضوع تبعیض جنسیتی به طور گسترده‌ای وجود دارد، به گونه‌ای که مردان اغلب دارای نقش‌های تأثیرگذاری در جامعه هستند، اما شغل‌های سنتی مانند پرستاری و معلمی برای زنان در نظر گرفته شده است (همدان، ۲۰۱۰، ۲۵).

طهانی^۱ (۲۰۱۵) نیز به بررسی نمود جنسیت در کتاب‌های درسی کشور امارات متحده عربی پرداخته است. وی در این راستا، کتاب‌های درسی مورد استفاده در کلاس‌های اول تا دوازدهم کشور امارات را از ۸ نقطه نظر تحلیل کرده است که عبارتند از: ۱) تصاویر؛ ۲) بارز بودن نقش‌ها در متن؛ ۳) چیرگی موضوعات؛ ۴) شغل‌ها؛ ۵) کارکردهای گرامری و فاعل‌های آن؛ ۶) ویژگی‌های اشخاص؛ ۷) فعالیت‌های مرتبط با اشخاص؛ و ۸) استفاده از ضمائر مذکر برای مفاهیم کلی. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که از میان ۸ مفهوم اشاره شده، مردان در ۷ مفهوم نسبت به زنان برتری دارند؛ از این رو، در این کتاب‌های درسی، موضوع تبعیض جنسیتی دیده می‌شود.

لی^۲ در پژوهشی تطبیقی، نمود جنسیت را در کتاب‌های درسی ابتدایی کشور هنگ‌کنگ در سال‌های ۱۹۸۸ و ۲۰۰۵ مورد مقایسه قرار داده است. این پژوهشگر از ۱۲ کتاب، شامل ۶ کتاب مورد استفاده در سال ۱۹۸۸ و مشابه آن کتاب‌ها در سال ۲۰۰۵ استفاده کرده است. یافته‌های این پژوهش، بیانگر وجود تساوی جنسیتی در کتاب‌های جدیدتر (۲۰۰۵) در مقایسه با کتاب‌های سال ۱۹۸۸ است؛ با این حال، در کتاب‌های سال ۲۰۰۵ نیز ردپای وجود کلیشه‌های جنسیتی دیده می‌شد (لی، ۲۰۱۴، ۳۷۰).

۲-۳. پژوهش‌های انجام شده در مورد جنسیت در بافت ایران

پژوهش‌هایی نیز در مورد جنسیت در کتاب‌های درسی ایران انجام شده است؛ برای مثال، بغدادی و رضایی (۲۰۱۵) به بررسی تطبیقی نمود جنسیت در کتاب‌های درسی زبان انگلیسی و عربی در ایران پرداخته‌اند. نگارندگان از ملاک‌های تحلیل تساوی جنسیتی که ریفکین^۳ ارائه کرده، استفاده کرده‌اند. پس از طبقه‌بندی این ملاک‌ها به دو دسته تصویری^۴ و کلامی^۵، نتایج به دست آمده حاکی از نمود بیشتر مردان نسبت به زنان بود. همچنین، در بسیاری از جمله‌ها تمرکز بر مردان بوده و این مورد هم در فاعل جمله‌ها و هم در تصاویر نمایان است (بغدادی و رضایی، ۲۰۱۵، ۱۶).

در مطالعه‌ای دیگر، حال^۶، به بررسی نمود جنسیت در کتاب‌های زبان رایت‌پت تو اینگلیش وان

1. Tahan
2. Lee
3. Rifkin
4. pictorial
5. verbal
6 Hall

اند تو^۱ پرداخته و در این راستا از دوروش برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده کرده است. ابتدا و در مرحله کتبی، این کتاب‌ها به‌طور نظام‌مند مورد بررسی قرار گرفته‌اند تا ۱) نمود جنسیت در متن و تصاویر؛ و ۲) میزان مذکر محور یا مؤنث محور بودن عنوان و مکالمه‌های این کتاب‌ها مشخص شود. سپس، در مرحله کیفی مطالعه، ۱) میزان مذکر محور بودن زبان استفاده‌شده؛ ۲) رابطه بین جنسیت و شغل؛ ۳) نحوه توزیع وظایف مربوط به خانه‌داری؛ و ۴) نحوه گذران اوقات فراغت، بررسی شده است. نتایج پژوهش حاکی از نبود تعادل در نمود جنسیت و، به‌ویژه، مؤلفه‌های ذکرشده، در این کتاب‌ها بود (حال، ۲۰۱۴، ۲۶۰-۲۵۹).

بهمن و رحیمی نیز نمود جنسیت را در کتاب‌های درسی انگلیسی مقطع دبیرستان در ایران بررسی کرده‌اند. این پژوهشگران از روش مربع خلی برای یافتن میزان فراوانی نام‌ها، اسم‌ها، ضمائر، و صفت‌های نسبت‌داده‌شده به مردان و زنان استفاده کردند. همچنین، از این روش برای یافتن میزان فراوانی و نمود جنسیت در دستورالعمل‌ها، تمرین‌ها و جمله‌های این کتاب‌ها نیز استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که نمود مردان و زنان در این کتاب‌ها از تعادل برخوردار نیست و اکثر صفت‌ها و اصطلاحات نسبت‌داده‌شده به مردان، زودتر از صفت‌های نسبت‌داده‌شده به زنان قرار گرفته‌اند. در متن درس‌ها نیز شخصیت‌های مذکر بیشتر از شخصیت‌های مؤنث به چشم خورده‌اند. همچنین، موضوع جنسیت‌گرایی^۲ در درس‌های مربوط به حیوانات نیز دیده شده است (بهمن و رحیمی، ۲۰۱۰، ۲۷۵).

تاج مزینانی و حامد (۱۳۹۳) به بررسی تحول فرهنگ جنسیتی در کتاب‌های درسی فارسی اول ابتدایی سال‌های ۱۳۵۷، ۱۳۶۲، و ۱۳۸۲ پرداخته‌اند. این پژوهشگران از رویکرد استقرایی و تحلیل محتوای کیفی برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها استفاده کرده‌اند. یافته‌ها نشان‌دهنده جنسیتی شدن فضا، نقش‌ها، تفریحات، و ابراز احساسات در هر سه دوره هستند. همچنین، جامعه‌پذیری نقش‌های جنسیتی توسط والدین در دو دوره نخست و جنسیتی شدن استقلال کودک تنها در دوره آخر دیده می‌شود. بررسی‌ها نشان داده‌اند که در سه دوره مورد بررسی، هویتی جنسیتی شده منعکس شده است که البته در دوره آخر، این موضوع کم‌رنگ‌تر شده است. به عبارت دیگر، در برخی موارد، تفاوت بین دو جنس به میزان اندکی کمتر شده است.

حسینی فاطمی و حیدریان (۱۳۸۹) نیز به بررسی نمود جنسیت در کتاب‌های درسی زبان انگلیسی دوره دبیرستان و پیش‌دانشگاهی با استفاده از تحلیل واژگان و محتوا و با رویکردی

1. Right Path to English I and II
2. sexism

معیار مدار پرداخته‌اند. تحلیل محتوای متن این کتاب‌ها با رویکردی ضابطه‌مند و به‌استناد معیار تعیین شده توسط ریفکین (۱۹۹۸) انجام شده است. پژوهشگران، به‌منظور غنی‌سازی یافته‌ها از دو رویکرد کمی و کیفی بهره‌گرفته‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از آمار توصیفی و استدلالی استفاده شده و مربع خی برای هر چهار مورد، محاسبه شده است. یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل‌های کمی، دلالت بر وجود نابرابری و تبعیض جنسیتی در تمام کتاب‌های بررسی شده دارد. نتایج تحلیل محتوایی کتاب‌ها نیز حاکی از رویکردی سنتی و کلیشه‌ای بوده و تصویر ارائه‌شده از زنان نه با واقعیت‌های فعلی جامعه ایرانی و نه با جامعه غربی همخوانی داشت. نقش و حضور پررنگ مردان و نگاه نابرابر و تبعیض‌آمیز به زنان، چه از لحاظ کمی و چه کیفی، کاملاً ملموس بوده و عدم حضور، یا حضور کم‌رنگ زنان بر واقعیتی فرهنگی و اجتماعی مبتنی بر باورهای سنتی صحنه گذاشت که مرد در آن، جنس برتر است و زن، جایگاهی پایین‌تر و به‌عنوان جنس دوم دارد.

براساس بررسی نگارندگان مقاله حاضر، بسیاری از مطالعات انجام‌شده درباره جنسیت، به‌طور هم‌زمانی^۱ بوده و مطالعات اندکی در مورد سیر تاریخی این موضوع انجام شده است. همچنین، بسیاری از مطالعات انجام‌شده، شامل بررسی نمود جنسیت در کتاب‌های یک کشور، یا حداکثر دو کشور هستند؛ از این رو، مطالعه حاضر اقدام به مقایسه تطبیقی سیر تاریخی نمود جنسیت در کتاب‌های درسی انگلیسی، فرانسه، و فارسی در ایران و در یک بازه ۷۰ ساله (۱۳۹۱-۱۳۱۶) با رویکرد میان‌رشته‌ای کرده است.

۳. روش پژوهش

روش استفاده‌شده در این پژوهش، از نوع تحلیل کیفی محتوا، و واحد تحلیل، جمله‌ها، عنوان‌ها، و تصاویر کتاب‌های درسی است که از نقطه‌نظر نحوه‌ی تصویر کشیدن و فراوانی مردان و زنان در تصویرها، شغل‌های نسبت‌داده‌شده به مرد و زن، و تعداد ضماینر اسامی خاص مرد و زن، بررسی شده‌اند. همچنین، از روش فراوانی‌سنجی برای ارائه داده‌ها استفاده شده است.

۴. پرسش‌های پژوهش

با توجه به هدف پژوهش حاضر که مقایسه سیر تاریخی نمود جنسیت در کتاب‌های درسی فارسی، انگلیسی، و فرانسه در ایران است، پرسش‌های زیر مطرح می‌شوند: ۱. نمود جنسیت در تصاویر

1. synchronic

کتاب‌های درسی فارسی، انگلیسی، و فرانسه در ایران در دوره هفتادساله موردنظر (۱۳۹۱-۱۳۱۶) چگونه است؟ ۲. نمود جنسیت در ضمائر به‌کاررفته برای ارجاع به افراد و اسامی خاص کتاب‌های درسی فارسی، انگلیسی، و فرانسه در ایران و در بازه هفتادساله موردنظر (۱۳۹۱-۱۳۱۶) چگونه است؟ ۳. نمود جنسیت در شغل‌های نسبت‌داده‌شده به مردان و زنان چگونه است؟

۵. تجزیه و تحلیل

۵-۱. نمود جنسیت در تصاویر

به‌منظور بررسی نخستین پرسش پژوهش، تصاویر کتاب‌های درسی، بررسی شده‌اند؛ با این توضیح که تصاویر غیرمرتبط به موضوع پژوهش (مانند تصاویر اشیاء، مکان‌های تاریخی، و...)، تحلیل نشدند. اطلاعات مربوط به بررسی کتاب‌های دهه ۱۳۲۰ در جدول زیر ارائه شده است.

جدول شماره (۱). نمود جنسیت در تصاویر کتاب‌های دهه ۱۳۲۰

کل	تصویر فقط زن	تصویر مرد و زن	تصویر فقط مرد	
۱۳	۲	۴	۷	کتاب فرانسه (۱۳۱۶)
۰	۰	۰	۰	کتاب فارسی (۱۳۱۹)
۲۰	۱	۱	۱۸	کتاب انگلیسی (۱۳۱۹)

اطلاعات جدول شماره (۱) بیانگر این است که نمود زنان در تصاویر دهه ۱۳۲۰ در مقایسه با مردان بسیار کم‌رنگ بوده است و از ۳۳ تصویر بررسی‌شده، تصویر زنان، فقط در ۳ تصویر به‌طور مستقل از مردان آورده شده است که بیانگر سهم ۱۰ درصدی آنان در این مورد است. در کتاب فارسی سال ۱۳۱۹ هیچ تصویری به‌چشم نمی‌خورد، زیرا در این کتاب، تنها متون، حکایت‌ها، و اشعار ارائه شده‌اند. پس از بررسی کتاب‌های درسی دهه ۱۳۲۰، کتاب‌های دهه ۱۳۶۰ نیز، از لحاظ تصاویر، بررسی شدند که نتایج آن در جدول شماره (۲) ارائه شده است.

جدول شماره (۲). نمود جنسیت در تصاویر کتاب‌های دهه ۱۳۶۰

کل	تصویر فقط زن	تصویر مرد و زن	تصویر فقط مرد	
۶	۰	۲	۴	کتاب فرانسه (۱۳۶۷)
۰	۰	۰	۰	کتاب فارسی (۱۳۶۳)
۲۰	۳	۸	۹	کتاب انگلیسی (۱۳۶۰)

داده‌های جدول بالا نشان می‌دهند که از ۲۶ تصویر ارائه‌شده در کتاب‌های درسی دهه ۱۳۶۰، ۳ عکس به زنان اختصاص داده شده است و این به آن معنا است که زنان، سهم ۱۱/۵ درصدی را از تصاویر به خود اختصاص داده‌اند. به دلیل مشابه کتاب فارسی دهه ۱۳۲۰، در کتاب فارسی دهه ۱۳۶۰ نیز هیچ تصویری ارائه نشده است. پس از بررسی کتاب‌های دهه ۱۳۶۰، کتاب‌های دهه ۱۳۹۰ بررسی شدند که نتایج آن در جدول زیر ارائه شده است.

جدول شماره (۳). نمود جنسیت در تصاویر کتاب‌های دهه ۱۳۹۰

کتاب فرانسه (۱۳۹۱)	تصویر فقط مرد	تصویر مرد و زن	تصویر فقط زن	کل
کتاب فارسی (۱۳۹۱)	۸	۱	۲	۱۱
کتاب انگلیسی (۱۳۹۱)	۲۰	۰	۰	۲۰
	۴۶	۱۴	۱۶	۷۶

داده‌های جدول بالا نشان می‌دهند که از ۱۰۷ تصویر ارائه‌شده در کتاب‌های درسی دهه ۱۳۹۰، ۱۹ تصویر مربوط به زنان است که نشانگر سهم ۱۶/۸ درصدی زنان از تصاویر است. برخلاف کتاب‌های بررسی شده در دهه‌های ۱۳۲۰ و ۱۳۶۰، کتاب‌های دهه ۱۳۹۰ دارای تصویر هستند. با این حال، تصویری از زنان، و حتی تصاویر دارای مرد و زن، در کتاب‌های درسی فارسی ارائه نشده و تنها عکس مردان آورده شده است.

نمودار زیر، بیانگر سیر ارائه تصاویر زنان در بازه ۷۰ ساله در کتاب‌های درسی است.

نمودار شماره (۱). سیر ارائه تصاویر زنان در بازه ۷۰ ساله موردنظر، در کتاب‌های درسی

نمودار شماره (۱) بیانگر سیر صعودی ارائه تصاویر زنان در کتاب‌های درسی است. این سیر صعودی در بازه ۴۰ ساله، از دهه ۱۳۲۰ تا ۱۳۶۰، کمتر از ۲ درصد است؛ به گونه‌ای که سهم تصاویر زنان از ۱۰ درصد به ۱۱/۵ درصد رسیده است. با این حال، در بازه ۳۰ ساله، از دهه ۱۳۶۰ تا ۱۳۹۰، این سیر صعودی، نمود بیشتری دارد؛ به گونه‌ای که از ۱۱/۵ به ۱۶/۸ درصد رسیده است.

۲-۱-۵. بررسی تصاویر زنان در کتاب‌های درسی انگلیسی، فرانسه، و فارسی

در این قسمت، تنها به تصویرهای زنان در کتاب‌های درسی اول دبیرستان می‌پردازیم.

۱-۲-۱-۵. کتاب‌های درسی دهه ۱۳۲۰

الف- کتاب فارسی (۱۳۱۹): در این کتاب هیچ تصویری از مردان یا زنان وجود ندارد و تنها به ارائه متون و اشعار بسنده شده است.

ب- کتاب فرانسه (۱۳۱۶): در این کتاب از مجموع ۱۳ تصویر، ۲ تصویر به زنان اختصاص داده شده است. در تصویر صفحه ۴۲ کتاب درسی با موضوع آماده کردن غذا، تصویری از یک زن خانه‌دار، و در تصویر صفحه ۱۹۳ کتاب درسی، تصویری مربوط به داستان معروف شتل قرمزی ارائه شده است.

تصویر شماره (۲). صفحه ۱۹۳ کتاب درسی

تصویر شماره (۱). صفحه ۵۹ کتاب درسی

ج- کتاب انگلیسی (۱۳۱۹): از مجموع ۲۰ تصویر ارائه شده در این کتاب، تنها یک تصویر از زنان دیده می شود که آن هم تصویری تمام صفحه از فلورانس نایتینگل در صفحه ۱۱۱ کتاب درسی، به عنوان شخصیت اصلی درس، است.

تصویر شماره (۳). صفحه ۱۱۱ کتاب درسی

۲-۱-۵. تصاویر زنان در کتاب های درسی دهه ۱۳۶۰. *بوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

الف- کتاب فارسی (۱۳۶۷): همانند کتاب فارسی دهه ۱۳۲۰، در این کتاب نیز هیچ تصویری مربوط به مرد یا زن آورده نشده و تنها به یادگیری متون و دستور زبان توجه شده است.

ب- کتاب فرانسه (۱۳۶۳): برخلاف کتاب بررسی شده فرانسه مربوط به دهه ۱۳۲۰ که در آن دو تصویر از زنان آورده شده است، در این کتاب هیچ تصویری به زنان اختصاص داده نشده است.

ج- کتاب انگلیسی (۱۳۶۰): تنها تصویرهای ارائه شده از زنان در سری کتاب های مربوط به دهه ۱۳۶۰ را می توان در کتاب انگلیسی یافت. سه تصویر زنان از مجموع ۲۰ تصویر ارائه شده در این کتاب، مربوط به صفحه های ۲۳، ۵۲، و ۵۸ است. یکی از نکات قابل توجه این است که هرچند این کتاب پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران تدوین شده است، با این حال، در تصاویر مربوط به زنان، عدم رعایت مقوله حجاب، مشهود است:

تصویر (۵). صفحه ۵۲ کتاب درسی

A PORTRAIT OF A GIRL

تصویر شماره (۴). صفحه ۲۳ کتاب درسی

تصویر شماره (۶). صفحه ۵۸ کتاب درسی

۳-۲-۱-۵. تصاویر زنان در کتاب‌های درسی دهه ۱۳۹۰

الف- کتاب فارسی (۱۳۹۱): برخلاف دو دهه گذشته که در کتاب‌های فارسی، تصویری ارائه نشده است، در این کتاب ۲۰ تصویر وجود دارد؛ با این حال، هیچ تصویری به زنان اختصاص داده نشده است.

ب- کتاب فرانسه (۱۳۹۱): برخلاف کتاب درسی فرانسه دهه ۱۳۶۰ که در آن هیچ تصویری از زنان ارائه نشده است، در این کتاب از مجموع ۱۱ تصویر، ۲ تصویر در صفحه ۱۲ کتاب درسی و در اندازه کوچک به زنان اختصاص یافته است.

تصویر شماره (۸). صفحه ۱۲ کتاب درسی

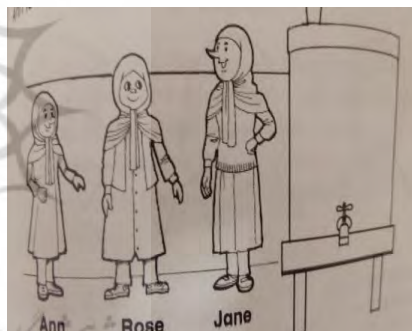

تصویر شماره (۷). صفحه ۱۲ کتاب درسی

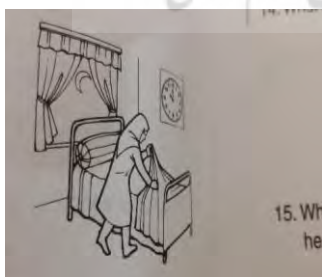
ج- کتاب انگلیسی (۱۳۹۱): در این کتاب از مجموع ۷۶ تصویر ارائه شده، ۱۶ تصویر مربوط به زنان است که از لحاظ تعداد، در مقایسه با کتاب انگلیسی دهه ۱۳۶۰ که در آن تنها ۳ تصویر از زنان ارائه شده است، رشد قابل توجهی را نشان می دهد. برخلاف کتاب انگلیسی دهه ۱۳۶۰ که در آن زنان بدون داشتن حجاب مناسب به تصویر کشیده شده اند، در این کتاب، تمام تصاویر مربوط به زنان، با پوشش مناسب ارائه شده اند.

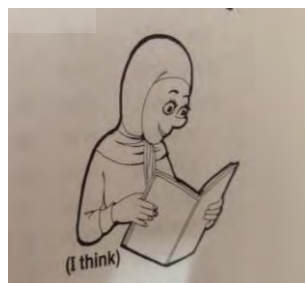
تصویر شماره (۱۰). صفحه ۱۲۰ کتاب درسی

تصویر شماره (۹). صفحه ۴۹ کتاب درسی

تصویر شماره (۱۲). صفحه ۳ کتاب درسی

تصویر شماره (۱۱). صفحه ۱۱۹ کتاب درسی

۳-۱-۵. تصاویر متشکل از زنان و مردان در کتاب‌های درسی انگلیسی، فرانسه، و فارسی

۱-۳-۱-۵. کتاب‌های درسی دهه ۱۳۲۰

الف- کتاب فارسی (۱۳۱۹): در این کتاب، هیچ تصویری متشکل از مردان و زنان ارائه نشده است.
 ب- کتاب فرانسه (۱۳۱۶): در این کتاب، از مجموع ۱۳ تصویر، ۴ تصویر متشکل از افراد مذکر و مؤنث در یک قاب است که در صفحه‌های ۲۸، ۴۹، ۶۸، و ۱۲۵ کتاب درسی آورده شده‌اند.

تصویر شماره (۱۴). صفحه ۴۹ کتاب درسی

تصویر شماره (۱۳). صفحه ۲۸ کتاب درسی

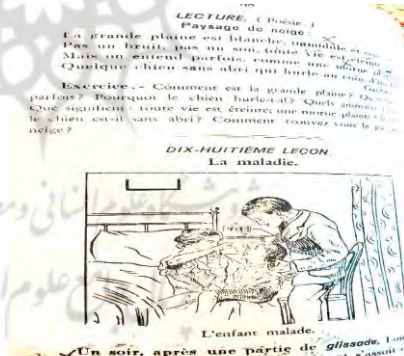
فصلنامه علمی - پژوهشی

۱۳۲

دوره دهم
 شماره ۴
 زمستان ۱۳۹۶

تصویر شماره (۱۶). صفحه ۱۲۵ کتاب درسی

تصویر شماره (۱۵). صفحه ۶۸ کتاب درسی

ج- کتاب انگلیسی (۱۳۱۹): در این کتاب، فقط یک تصویر از مردان و زنان (صفحه ۳۵)

در حال کشاورزی ارائه شده است.

تصویر شماره (۱۷). صفحه ۳۵ کتاب درسی

۲-۳-۱-۵. کتاب‌های درسی دهه ۱۳۶۰

الف- کتاب فارسی (۱۳۶۳): در این کتاب نیز همانند کتاب فارسی دهه ۱۳۲۰ هیچ تصویری متشکل از مردان و زنان ارائه نشده است.

ب- کتاب فرانسه (۱۳۶۷): در این کتاب از مجموع ۶ تصویر، ۲ تصویر متشکل از مردان و زنان است که در صفحه‌های ۴۲ و ۶۸ کتاب درسی ارائه شده‌اند. نکته جالب این است که در هر دو تصویر، زنان مشغول کار کردن هستند.

تصویر شماره (۱۹). صفحه ۴۲ کتاب درسی

تصویر شماره (۱۸). صفحه ۶۸ کتاب درسی

تصویر شماره (۲۱). صفحه ۱۰ کتاب درسی

تصویر شماره (۲۰). صفحه ۲ کتاب درسی

فصلنامه علمی - پژوهشی

۱۳۳

بررسی تطبیقی سیر
تاریخی نمود جنسیت...

ج- کتاب انگلیسی (۱۳۶۰): در این کتاب، از مجموع ۲۰ تصویر ارائه شده، ۸ تصویر به مردان و زنان در یک قاب اختصاص داده شده است که این امر بیانگر سهم ۴۰ درصدی این نوع تصاویر در این کتاب است. نکته جالب توجه این است که با وجود اینکه تدوین کتاب یادشده مربوط به پس از پیروزی انقلاب است، به مقوله حجاب و پوشش کامل زنان توجه کافی نشده است.

تصویر شماره (۲۲). صفحه ۶۹ کتاب درسی

فصلنامه علمی - پژوهشی

۱۳۴

دوره دهم
شماره ۴
زمستان ۱۳۹۶

۳-۱-۵. کتاب‌های درسی دهه ۱۳۹۰

الف- کتاب فارسی (۱۳۹۱): با وجود ۲۰ تصویر در این کتاب، هیچ تصویری متشکل از مردان و زنان در آن دیده نمی‌شود.
ب- کتاب فرانسه (۱۳۹۱): از ۱۱ تصویر موجود در این کتاب، تنها یک تصویر مربوط به مردان و زنان است که در صفحه ۲۸ کتاب درسی آورده شده است.

تصویر شماره (۲۳). صفحه ۲۸ کتاب درسی

ج- کتاب انگلیسی (۱۳۹۱): از مجموع ۷۶ تصویر ارائه شده در این کتاب، ۱۴ تصویر متشکل از افراد مذکر و مؤنث است که از لحاظ تعداد، قابل توجه است. برخلاف کتاب زبان انگلیسی دهه ۱۳۶۰، در این کتاب تصویر زنان با حجاب کامل ارائه شده است.

تصویر شماره (۲۷). صفحه ۵ کتاب درسی

تصویر شماره (۲۶). صفحه ۹۱ کتاب درسی

فصلنامه علمی - پژوهشی

۱۳۵

بررسی تطبیقی سیر
تاریخی نمود جنسیت...

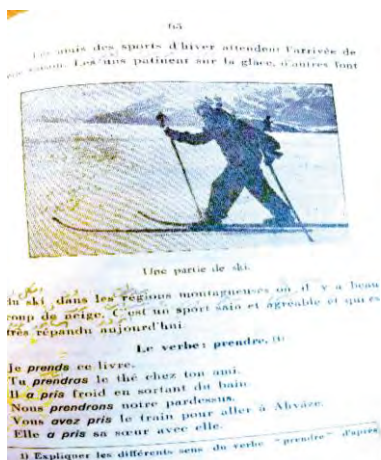
۴-۱-۵. بررسی تصاویر مردان در کتاب‌های درسی انگلیسی، فرانسه، و فارسی

۴-۱-۵. کتاب‌های درسی دهه ۱۳۲۰

الف- کتاب فارسی (۱۳۱۹): علاوه بر عدم ارائه تصویری از زنان، و تصویر زنان و مردان، در

این کتاب هیچ تصویری از مردان نیز ارائه نشده است.

ب- کتاب فرانسه (۱۳۱۶): از مجموع ۱۳ تصویر ارائه شده در این کتاب، حدود نیمی از تصاویر، یعنی ۶ تصویر، متعلق به مردان است.

تصویر شماره (۲۹) صفحه ۸۰ کتاب

تصویر شماره (۲۸). صفحه ۶۵ کتاب درسی

فصلنامه علمی - پژوهشی

۱۳۶

دوره دهم

شماره ۴

زمستان ۱۳۹۶

تصویر شماره (۳۰). صفحه ۱۳۹ کتاب

ج- کتاب انگلیسی (۱۳۱۹): از مجموع ۲۰ تصویر ارائه شده در این کتاب، ۱۸ تصویر مربوط به مردان است که این امر، بیانگر سهم قابل توجه ۹۰ درصدی مردان از تصاویر کتاب یادشده است. تعدادی از تصاویر، که اغلب مربوط به افراد مشهوری مانند جرج واشینگتن یا گوتنبرگ است، به حالت تمام صفحه ارائه شده اند. در بعضی از صفحات کتاب نیز دو عکس از مردان آورده شده است.

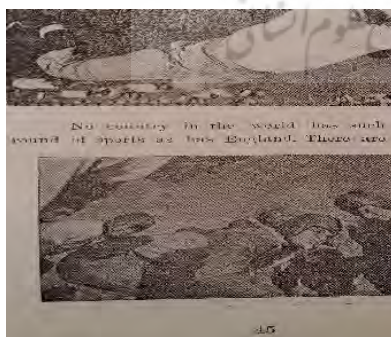
فصلنامه علمی - پژوهشی

۱۳۷

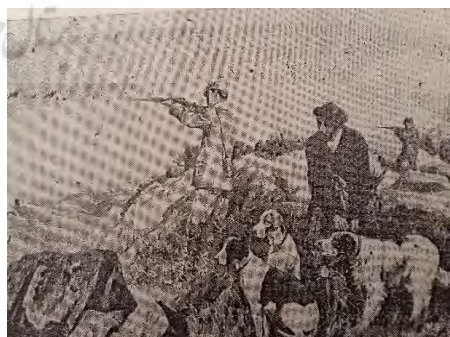
بررسی تطبیقی سیر
تاریخی نمود جنسیت...

تصویر شماره (۳۱). صفحه ۳۱ کتاب درسی گاه علوم و فنون در کتابخانه

تصویر شماره (۳۴). صفحه ۴۵ کتاب درسی

تصویر شماره (۳۳). صفحه ۲۳ کتاب درسی

۲-۴-۱-۵. کتاب‌های درسی دهه ۱۳۶۰

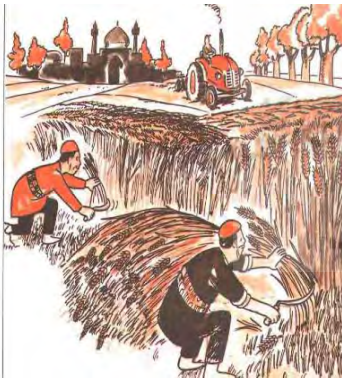
الف- کتاب فارسی (۱۳۶۷): همانند کتاب فارسی دهه ۱۳۲۰، در این کتاب نیز هیچ تصویری وجود ندارد.
ب- کتاب فرانسه (۱۳۶۳): از ۶ تصویر ارائه‌شده در این کتاب، ۴ تصویر مربوط به مردان است.

تصویر شماره (۳۶). صفحه ۲۳ کتاب درسی

تصویر شماره (۳۵). صفحه ۸ کتاب درسی

تصویر شماره (۳۸). صفحه ۶۱ کتاب درسی

تصویر شماره (۳۷). صفحه ۳۴ کتاب درسی

ج- کتاب انگلیسی (۱۳۶۰): ۹ تصویر از مجموع ۲۰ تصویر این کتاب، مربوط به مردان است و این امر نشان‌دهنده سهم ۴۵ درصدی مردان از تصاویر این کتاب است.

فصلنامه علمی - پژوهشی

۱۳۸

دوره دهم

شماره ۴

زمستان ۱۳۹۶

تصویر شماره (۴۰). صفحه ۴۷ کتاب درسی

تصویر شماره (۳۹). صفحه ۵ کتاب درسی

فصلنامه علمی - پژوهشی

۱۳۹

بررسی تطبیقی سیر
تاریخی نمود جنسیت...

تصویر شماره (۴۱). صفحه ۴۳ کتاب درسی

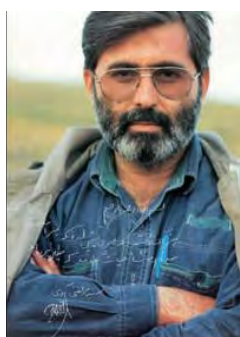
تصویر شماره (۴۲). صفحه ۴۲ کتاب درسی

۳-۴-۱-۵. کتاب‌های درسی دهه ۱۳۹۰

الف- کتاب فارسی (۱۳۹۱): برخلاف کتاب‌های فارسی بررسی شده مربوط به دهه‌های ۱۳۲۰ و ۱۳۶۰ که در آن‌ها تصویری از مردان ارائه نشده است، در این کتاب، سهم مردان از تصاویر، ۱۰۰ درصد است؛ به عبارت دیگر، همه ۲۰ تصویر این کتاب مربوط به مردان است. اکثر این تصاویر، متعلق به مشاهیر ادب فارسی هستند، یا از درون مایه میهن‌پرستی برخوردارند.

تصویر شماره (۴۵). صفحه ۱۲۸ کتاب

تصویر شماره (۴۴). صفحه ۶۸ کتاب

تصویر شماره (۴۳). صفحه ۵ کتاب

ب- کتاب فرانسه (۱۳۹۱): مانند کتاب فارسی دهه ۱۳۹۰، در این کتاب نیز سهم قابل توجهی از تصاویر به مردان اختصاص داده شده است؛ به گونه‌ای که از ۱۱ تصویر ارائه شده در این کتاب، ۸ تصویر مربوط به مردان است.

فصلنامه علمی - پژوهشی

۱۴۰

دوره دهم
شماره ۴
زمستان ۱۳۹۶

تصویر شماره (۴۷). صفحه ۲۷ کتاب درسی

تصویر شماره (۴۶). صفحه ۱۶ کتاب درسی

تصویر شماره (۴۹). صفحه ۴۵ کتاب درسی

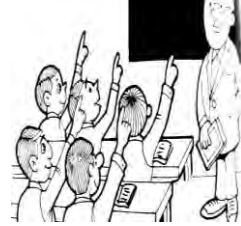

تصویر شماره (۴۸). صفحه ۳۵ کتاب درسی

ج- کتاب انگلیسی (۱۳۹۱): در این کتاب نیز مانند دیگر کتاب‌های بررسی شده در این دهه، سهم تصاویر مربوط به مردان، قابل توجه است، زیرا از مجموع ۷۶ تصویر ارائه شده در این کتاب، ۴۶ تصویر مربوط به مردان است که نشان‌دهنده سهم ۶۰/۵ درصدی مردان از تصاویر کتاب است.

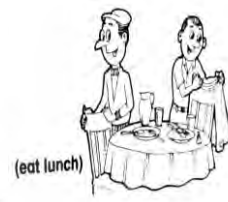
تصویر شماره (۵۱). صفحه ۲۲ کتاب درسی

تصویر شماره (۵۰). صفحه ۳۶ کتاب درسی

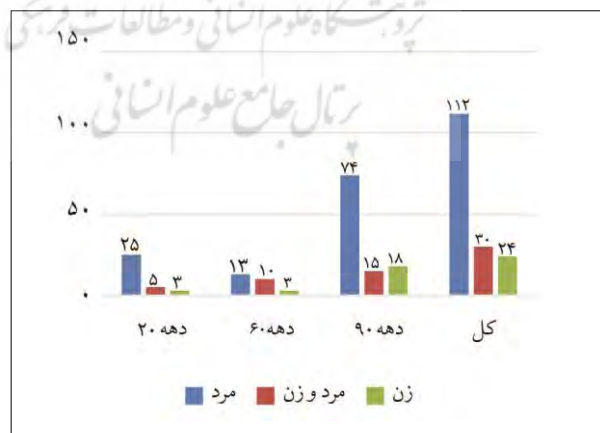

تصویر شماره (۵۳). صفحه ۱۰۹ کتاب درسی

تصویر شماره (۵۲). صفحه ۹۱ کتاب درسی

در نمودار زیر، میزان فراوانی تصاویر مربوط به زنان، زنان و مردان، و مردان در ۹ کتاب بررسی شده مربوط به دهه‌های ۱۳۲۰، ۱۳۶۰، و ۱۳۹۰ ارائه شده است.

نمودار شماره (۲). فراوانی تصاویر زنان، زنان و مردان، و مردان در کتاب‌های دهه‌های مختلف

نمودار شماره (۲) بیانگر اختلاف فاحش میان تصاویری که تنها از مردان ارائه شده است، با تصاویر مردان و زنان، یا تنها تصاویر زنان، در همه کتاب‌های درسی و در بازه ۷۰ ساله مورد بررسی است. با این حال، در کتاب‌های دهه ۱۳۶۰، این اختلاف چندان قابل توجه نیست.

۲-۵. نمود جنسیت در ضمایر و اسامی خاص

به منظور بررسی پرسش دوم پژوهش در مورد بررسی نمود جنسیت در ضمایر کتاب‌های درسی، متون درسی از لحاظ ضمایر عام و همچنین، اسامی خاص، تحلیل شدند. نکته قابل ذکر این است که از آنجاکه در این پژوهش، تنها امکان دسترسی به تصاویر کتاب فرانسه مربوط به سال ۱۳۱۶ وجود داشت، این کتاب در ارتباط با این مبحث، بررسی نشد. اطلاعات مربوط به بررسی کتاب‌های درسی از لحاظ ضمایر، در جدول شماره (۴) ارائه شده است.

جدول شماره (۴). فراوانی ضمایر و اسامی خاص زنان و مردان در کتاب‌های دهه‌های مختلف

کتاب	دهه ۲۰		دهه ۶۰			دهه ۹۰		
	فارسی (۱۳۱۹)	انگلیسی (۱۳۱۹)	فرانسه (۱۳۶۷)	فارسی (۱۳۶۳)	انگلیسی (۱۳۶۰)	فرانسه (۱۳۹۱)	فارسی (۱۳۹۱)	انگلیسی (۱۳۹۱)
ضمیر	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد
تعداد	۱	۴۰	۹	۱۴	۱	۲۷	۱۶	۱۵
درصد	۳۳/۳	۷۱/۵	۲۸/۵	۶۹/۳	۳۰/۷	۶۳/۴	۶/۶	۶۲/۸
	۲	۱	۴	۹	۱	۱۴	۱	۲۲
	۶۶/۶	۲۸/۵	۶۹/۳	۳۰/۷	۶۳/۴	۶/۶	۶۲/۸	۶۳/۴
	۱۴/۲	۸۵/۸	۵۰	۵۰	۳۷/۲	۲۶/۶	۷۳/۴	۲۶/۶

اطلاعات جدول شماره (۴) بیانگر این است که در اکثر کتاب‌های درسی تدوین شده در دهه‌های مختلف، تعداد ضمایر و اسامی خاص ارائه شده از زنان، در مقایسه با مردان کمتر بوده است. تنها کتاب درسی‌ای که از این نظر یک استثنا به‌شمار می‌آید، کتاب درسی فرانسه سال ۱۳۹۱ است که در آن تساوی بین تعداد اسامی زنان و مردان دیده می‌شود و هریک سهمی ۵۰ درصدی را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین، اختلاف فاحش از این لحاظ را می‌توان در کتاب فارسی سال ۱۳۶۳ یافت که تنها حدود ۷ درصد از ضمایر و اسامی خاص ارائه شده در آن مربوط به زنان است.

همچنین، براساس اطلاعات جدول شماره (۴)، در شکل زیر آمار کلی نسبت ضمایر مردان به زنان در کل کتاب‌های درسی تدوین شده در بازه ۷۰ ساله مورد نظر مشخص شده است.

۳-۵. نمود جنسیت در مشاغل

در راستای بررسی پرسش سوم مربوط به مشاغل و صفت‌های نسبت داده شده به مردان و زنان، متن و تصاویر هر ۹ کتاب درسی، بررسی شده و اطلاعات آن در جدول شماره (۶) ارائه شده است.

جدول شماره (۶). شغل‌های نسبت داده شده به مردان و زنان در کتاب‌های درسی در بازه ۷۰ ساله مورد نظر

کتاب	شغل	جنسیت	شکارچی، ماهیگیر	خدمتکار	دانش آموز	معلم	پرسنار	پژشگر	دانشمند/مختر/اکتشف	نویسنده شاعر	قهرمان	نجیب زاده،	کارمند	سرباز	کشاورز	ورزشکار
فارسی (۱۳۱۹)	مرد	۱	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
فرانسه (۱۳۱۶)	مرد	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۳	-
انگلیسی (۱۳۱۹)	مرد	۱	-	-	-	-	-	-	۴	-	۲	-	-	۴	۱	۹
فارسی (۱۳۶۳)	مرد	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	۱	-	-	-	-	-
فرانسه (۱۳۶۷)	مرد	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	۱	-
انگلیسی (۱۳۶۰)	مرد	-	-	-	-	۲	-	-	۳	-	-	-	-	-	-	-
فارسی (۱۳۹۱)	مرد	۱	-	-	۱	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
فرانسه (۱۳۹۱)	مرد	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	۳
انگلیسی (۱۳۹۱)	مرد	-	-	-	۶	۱	-	-	-	-	-	-	۱	-	۲	۵
فارسی (۱۳۹۱)	زن	-	-	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

داده‌های جدول بالا بیانگر این است که شغل‌های نسبت داده شده به زنان در متن یا تصاویر درس‌ها زیاد نیست؛ با این حال، بیشترین شغلی که در کتاب‌های درسی به زنان نسبت داده می‌شود، خدمتکاری است که در ۷ نقطه از کتاب‌ها آمده است. این شغل بیشتر در کتاب‌های فرانسه و انگلیسی مطرح شده است و در کتاب‌های فارسی، اثری از آن دیده نمی‌شود. یکی از نکته‌های جالب توجه دیگر این است که این شغل در هیچ‌یک از کتاب‌های درسی فارسی به مردان نسبت داده نشده است.

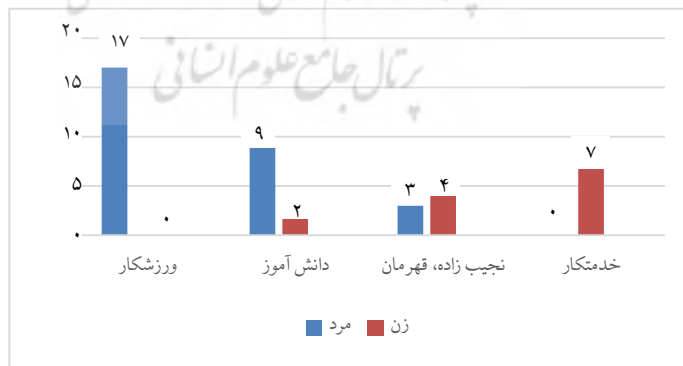

معلمی و دانش آموز بودن نیز از جمله مشاغلی هستند که به زنان نسبت داده می شوند. این شغل ها در کتاب های انگلیسی نمود بیشتری دارند. دانش آموزی با فراوانی ۲ و معلمی با فراوانی یک هستند. همچنین، در کتاب فارسی سال ۱۳۹۱ نقش شاعری به زنان نسبت داده شده، و در کتاب انگلیسی سال ۱۳۱۹ نیز در تصویری نقش کشاورزی زنان مطرح شده است.

از نکته های قابل توجه دیگر، پیشی گرفتن زنان از مردان در مشاغل و صفت هایی مانند قهرمان بودن و نجیب زادگی در کتاب زبان انگلیسی سال ۱۳۱۹ است. در این کتاب، از ارجمندبانو، همسر شاه جهان، به عنوان یک نجیب زاده یاد شده است. همچنین، در صفحه ۴۳ این کتاب درسی، کارولینا به عنوان یک نجیب زاده معرفی شده است. فلورانس نایتینگل نیز به عنوان یک قهرمان و کسی که خود را در جنگ ها و بیمارستان، وقف مردم کرده، سخن گفته شده است. در صفحه ۱۱۶ این کتاب درسی نیز متنی درباره دارلینگ که همراه با پدر خود در دریا کار می کرده و در یک طوفان شدید جان خود را به خطر انداخته تا باعث نجات مسافران کشتی شود، ارائه شده است. در حالی که مجموع این صفت ها در این کتاب برای زنان ۴ است، در مورد مردان ۳ است که مربوط به جرج واشینگتن و سر فیلیپ سیدنی است.

بیشترین فراوانی مشاغل برای مردان، ورزش و ورزشکار بودن است که در ۱۷ نقطه از کتاب های درسی آمده است. پس از آن نیز مشاغلی مانند مخترع و مکتشف بودن با فراوانی ۹، کشاورزی با ۷، و سرباز با فراوانی ۴ قرار دارند.

نمودار شماره (۴) در راستای بررسی تطبیقی مشاغل بیشتر نسبت داده شده به مردان و زنان در کل کتاب های درسی و در بازه ۷۰ ساله مورد نظر این پژوهش ارائه شده است.

نمودار شماره (۴). بررسی تطبیقی بیشترین مشاغل نسبت داده شده به مردان و زنان

نمودار بالا بیانگر این است که بیشترین شغل نسبت داده شده در کل کتاب‌های بررسی شده به مردان، ورزشکار بودن، و به زنان، خدمتکاری است. نکته جالب این است که فراوانی ورزشکار بودن برای زنان، صفر، و برعکس، فراوانی خدمتکار بودن برای مردان صفر است. همان گونه که در توضیحات بالا گفته شد، دانش آموز بودن، از جمله مشاغل است که به زنان نسبت داده شده است؛ با این حال، فراوانی این شغل برای زنان ۲، و برای مردان ۹ است. همچنین، در توضیحات بالا این نکته که در کتاب انگلیسی دهه ۱۳۲۰، فراوانی نجیب‌زادگی و قهرمان بودن برای زنان و مردان، به ترتیب، ۴ و ۲ است، مطرح شد؛ با این حال، در کل کتاب‌های بررسی شده، این نسبت ۴ به ۳ و بیانگر این است که زنان در این نوع مشاغل و صفات بر مردان برتری دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام پژوهش حاضر، مقایسه تطبیقی نمود جنسیت در کتاب‌های انگلیسی، فارسی، و فرانسه در ایران و در یک بازه ۷۰ ساله بود. به همین منظور، ۹ جلد کتاب درسی مقطع اول دبیرستان، شامل کتاب‌های فارسی سال‌های ۱۳۱۹، ۱۳۶۳، و ۱۳۹۱، کتاب‌های فرانسه مربوط به سال‌های ۱۳۱۶، ۱۳۶۷، و ۱۳۹۱، و کتاب‌های انگلیسی سال‌های ۱۳۱۹، ۱۳۶۰، و ۱۳۹۱ بررسی شدند. این کتاب‌ها از منظر تصاویر، ضمائم، و اسامی خاص مردان و زنان، و مشاغل نسبت داده شده به مردان و زنان و براساس تحلیل کیفی محتوا و فراوانی سنجی مورد تحلیل قرار گرفتند.

عدم ارائه تصویر در کتاب‌های فارسی سال‌های ۱۳۱۹ و ۱۳۶۳ از نکته‌هایی بود که می‌توان دلیل آن را تمرکز بیشتر تدوین‌گران بر متون و حکایت‌ها با هدف پندآموزی دانش‌آموزان در نظر گرفت. نکته جالب این است که در سال ۱۳۶۳، دستور زبان، که امروزه به عنوان کتابی جدا تدوین می‌شود، نیز در این کتاب‌ها ارائه می‌شد و این خود، باعث توجه به فضای کتاب و عدم ارائه تصویر شده است. با این حال، در کتاب مؤخر (۱۳۹۱)، ۲۰ تصویر ارائه شده بود که همگی متعلق به مردان بوده و تصویری از زنان، یا مرکب از زنان و مردان ارائه نشده است. در مورد ضمائم نیز فراوانی چندانی برای هر دو جنس ارائه نشده است. در مورد مشاغل نیز نقش شاعری به زنان نسبت داده شده است. از نکته‌های دیگر می‌توان به عدم انتساب شغل‌های مانند خدمتکاری، که از دید عموم در سطح پایینی قرار دارد، به زنان اشاره کرد که می‌توان دلیل آن را توجه به شأن زن در اجتماع در نظر گرفت. این دیدگاه با رویکرد اسلام‌گرایان در یک راستا قرار می‌گیرد، زیرا به عقیده آنان، تفاوت‌های تکوینی بین دو جنس، هیچ‌یک از آن‌ها را در موضع ضعف و قدرت قرار نمی‌دهد

(زیبایی‌نژاد، ۱۳۸۸). نکته جالب این است که خدمتکاری شغلی است که در کتاب‌های فرانسه و انگلیسی فقط به زنان نسبت داده شده است.

در کتاب‌های فرانسه، از ۲۶ تصویر، ۵ تصویر متعلق به زنان است، و همان‌گونه که در بالا اشاره شد، از نظر ضمایر نیز فراوانی نزدیکی بین دو جنس وجود دارد؛ به‌گونه‌ای که در کتاب فرانسه سال ۱۳۹۱ این میزان برابر است. این یافته با نتایج حاصل از تحقیق طهران (۲۰۱۵) در تضاد است، زیرا وی در پژوهش خود دریافته است که از لحاظ ضمایر، مردان نسبت به زنان برتری داشته‌اند؛ از این رو می‌توان تساوی بین زنان و مردان در ضمایر را در راستای تساوی جنسیتی قلمداد کرد. یکی از شغل‌هایی که در کتاب‌های فرانسه تا حد زیادی به زنان نسبت داده شده است، خدمتکاری است. این درحالی است که بیشترین فراوانی مشاغل برای مردان مربوط به ورزشکار بودن است. یافته‌های مربوط به مشاغل، تضاد آشکاری با رویکرد فمینیسم رادیکال یا افراطی دارد، زیرا طلایه‌داران این رویکرد، قائل به پذیرش ماهیت حقیقی دو جنس و درعین حال اصیل و برتر دانستن زنان هستند (رودگر، ۱۳۸۶).

شاید بتوان کتاب‌های انگلیسی بررسی شده در این مقاله را مناقشه‌برانگیزترین کتاب‌های بررسی شده در پژوهش حاضر نامید. از ۷۳ تصویر ارائه شده در این کتاب‌ها در دهه‌های مختلف، ۲۰ تصویر مربوط به زنان است که نشان‌دهنده سهم ۲۷/۳ درصدی آنان است. این درحالی است که کمترین میزان توجه به زنان در تصاویر، مربوط به سال ۱۳۱۹ است که تنها یک تصویر از زنان ارائه شده است. از ۱۳۹ ضمیر ارائه شده در این کتاب‌ها نیز ۴۰ مورد، مربوط به زنان است که ۲۸/۷ درصد آنان را شامل می‌شود، اما تنها جایی از کل کتاب‌های زبان انگلیسی که زنان در یکی از جنبه‌های مثبت اجتماعی از مردان پیشی گرفته‌اند، در قسمت مشاغل و صفات، به‌ویژه، قهرمان، یا نجیب‌زاده بودن است که این موضوع در کتاب سال ۱۳۱۹ مشاهده می‌شود.

این یافته با نتایج به‌دست آمده از پژوهش بهمن و رحیمی (۲۰۱۰) و حال (۲۰۱۴) در تضاد است، زیرا این پژوهشگران با بررسی کتاب‌های انگلیسی، شواهدی مبنی بر جنسیت‌گرایی و عدم تعادل در نمود جنسیت در مؤلفه مشاغل یافته‌اند. با این حال، در کتاب‌های زبان انگلیسی دهه‌های بعد، شغل‌های نسبت داده شده به زنان از لحاظ نگرش عمومی در سطح بالایی نبوده است که نمونه آن، انتساب شغل خدمتکاری به زنان است.

نکته قابل ذکر در اینجا این است که در اکثر مطالعات انجام شده درباره نمود جنسیت، تلقی کلی در مورد تساوی کامل بین زن و مرد و همچنین، موضوع عدالت و برابری است؛ از این رو می‌توان گفت که در تمام پژوهش‌های یادشده در متن مقاله حاضر، عدم برابری بین زن و مرد در

اشتغال، چیرگی موضوعات، ضمائر، و... به‌عنوان مواردی از نابرابری جنسیتی مطرح شده‌اند که از اصول رویکرد فمینیستی است. طرفداران این رویکرد بر این نظرند که هرچا اصل تساوی بین زن و مرد، با درنظر گرفتن تفاوت‌های بیولوژیک بین آنان، در استعدادهای و نظام حقوقی مخدوش شود، نابرابری رخ داده است (کلانتری و فقیه ایمانی، ۱۳۹۲).

روی هم‌رفته با درنظر گرفتن زمینه‌های تاریخی و فرهنگی کتاب‌های مورد بررسی، می‌توان نتیجه گرفت که صرف‌نظر از کتاب‌های فارسی بررسی‌شده مربوط به بازه ۷۰ساله در این مقاله، پدیده تبعیض جنسیتی در کتاب‌های انگلیسی و فرانسه از لحاظ فراوانی تصاویر، ضمائر، و اسامی خاص، و مشاغل نسبت‌داده‌شده به مردان و زنان، به‌وضوح قابل مشاهده است. توجه این موضوع را می‌توان در شباهت بین کتاب‌های فرانسه و انگلیسی یافت، زیرا از آن‌ها به‌عنوان منابعی برای یادگیری زبان دوم یا زبان خارجی در طول دوره آموزش از گذشته تاکنون استفاده شده است. داگلاس براون به‌عنوان یکی از پیشگامان آموزش زبان، یادگیری زبان دوم یا زبان خارجی را با یادگیری فرهنگ دوم برابر می‌داند (داگلاس براون، ۲۰۰۰، ۱۸۸). این دیدگاه نشانگر وجود تفاوت‌های احتمالی بین فرهنگ زبان اول و دوم در طول فرایند یادگیری زبان دوم است، زیرا گاهی شکاف ناشی از این تفاوت‌ها به بیگانگی^۱ از فرهنگ اول می‌انجامد؛ ازاین‌رو، از این کتاب‌ها در راستای آشنایی فراگیران با عناصر فرهنگی استفاده می‌شود. بااین‌حال، نقش معلمان در آگاه‌سازی فراگیران از کلیشه‌های فرهنگی و جنسیتی، امری انکارناپذیر است.

منابع

- تاج مزینانی، علی اکبر؛ و حامد، مهدیه (۱۳۹۳). بررسی تحول فرهنگ جنسیتی در کتب درسی (مطالعه‌ای تطبیقی پیرامون کتاب‌های فارسی اول ابتدایی سالهای ۱۳۵۷، ۱۳۶۲ و ۱۳۸۲). *علوم اجتماعی*، ۲۱(۶۴)، ۷۳-۱۰۴.
- حسینی فاطمی، آذر؛ و حیدریان، زهرا (۱۳۸۹). نمود جنسیت در کتاب‌های درسی زبان انگلیسی دوره دبیرستان و پیش‌دانشگاهی تحلیل واژگان و محتوا با رویکردی معیار - مدار. *مطالعات زبان و ترجمه*، ۴۲(۲)، ۷۷-۹۲.
doi: 10.22067/lts.v42i2.19078
- رودگر، نرجس (۱۳۸۶). *فمینیسم: تاریخیچه، نظریات، گرایش‌ها، نقد*. تهران: نشر دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
- زیبایی‌نژاد، محمدرضا (۱۳۸۸). هویت و نقش‌های جنسیتی. تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
- کلانتری، عبدالحسین؛ و فقیه ایمانی، فاطمه (۱۳۹۲). فراتحلیل پژوهش‌های انجام شده درباره «نابرابری جنسیتی». *زن در فرهنگ و هنر*، ۵(۱)، ۱۴۲-۱۲۵.
doi: 10.22059/jwica.2013.30355
- Baghdadi, M., & Rezaei, A. (2015). Gender representation in English and Arabic Foreign Language textbooks in Iran: A comparative approach. *Journal of International Women's Studies*, 16(3), 16-32.
- Bahman, M., & Rahimi, A. (2010). Gender representation in EFL materials: An analysis of English textbooks of Iranian high schools. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 273-277.
- Bemani, M., & Jahangard, A. (2014). Attitude analysis of teachers: The case of Iranian newly-developed EFL textbooks for Junior high schools. *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World*, 7(1), 198-215.
- Brown, H. D. (2000). *Principles of language learning and teaching*. US: Pearson.
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Hall, M. (2014). Gender representation in current EFL textbooks in Iranian secondary schools. *Journal of Language Teaching and Research*, 5(2), 253-261.
- Hamdan, S. (2010). English-language textbooks reflect gender bias: A case study in Jordan. *Advances in Gender and Education*, 2(2), 22-26.
https://www.researchgate.net/publication/205606759_English_Language_Textbooks_Reflect_Gender_Bias_A_Case_study_in_Jordan
- Jiang, P. (1999). The relationship between culture and language. *ELT Journal*, 54(4), 328-334.
doi: 10.1093/elt/54.4.328
- Kramersch, C. (1995). The cultural component of language teaching. *Language, Culture and Curriculum*, 8(2), 83-92. doi: 10.1080/07908319509525192
- Lee, J. F. (2014). Gender representation in Hong Kong primary school ELT textbooks—a comparative study. *Gender and Education*, 26(4), 356-376.

- Liu, S., & Laohawiriyanon, C. (2012). Cultural content in EFL listening and speaking textbooks for Chinese university students. *International Journal of English Language Education*, 1(1), 68-93.
- Mahmood, M. A., Asghar, Z. M., & Hussain, Z. (2012). Cultural representation in ESL textbooks in Pakistan: A case study of "Step Ahead 1". *Journal of Education and Practice*, 3(9), 35-42.
- Otowski, M. (2003). Ethnic diversity and gender bias in EFL textbooks. *Asian EFL Journal*, 5(2), 1-15.
- Porreca, K. L. (1984). Sexism in current ESL textbooks. *TESOL Quarterly*, 18(4), 705-724. doi: 10.2307/3586584
- Riazi, A. M. (2003). What textbook evaluation schemes tell us? A study of the textbook evaluation schemes of three decades. In W. A. Renanda, (Ed.), *Methodology and Materials Design in Language Teaching* (pp. 52-68), Singapore: SEAMEO Regional Center.
- Roohani, A., & Molana, E. (2013). An investigation into cultural representation in interchange textbooks. *Issues in Language Teaching*, 2(2), 113-136.
- Tahan, A. A. (2015). *An investigation of gender representation in EFL textbooks used at public schools in the UAE*. Downloaded from: <http://bpace.buid.ac.ae/handle/1234/725>
- Tahririan, M. H., & Sadri, E. (2013). Analysis of images in Iranian high school EFL course books. *Iranian Journal of Applied Linguistics*, 16(2), 137-160.
- Taki, S., & Shahbazi, A. (2012). Gender representation in ELT materials: A critical discourse analysis of top notch. *Journal of Language, Culture, and Translation*, 1(1), 105-118.
- Thompson, J. (1990). *Ideology and modern culture: Critical social theory in the era of mass communication*. Standard, CA: Stanford University Press.

